

Epik Destan Geleneği ve Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı Epic Tradition and Nazım Hikmet's Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı

Öz

Toplumların millet olma sürecinde önemli bir yere sahip olan destanlar, toplumun ortak hafızasının yansımaları olarak, doğal bir yapıda sözlü kültür geleneğiyle veya yapay biçimde kurgulanarak varlık kazanır. Sözlü anlatı geleneğinin ürünleri olan doğal destanlar, genellikle toplumların kültürel belleğinde iz bırakan ölüm, göç veya doğal afet gibi büyük hadiselerle dayalı tarihsel gerçeklikten kaynak alır. Ortak toplumsal bilinçle kurgulanır ve nesilden nesle aktararak epik bir anlatı hâline dönüşür. Yapay destanlar ise yine genellikle tarihe mâl olan kişi veya olayların bir sanatkar tarafından kurgulanıp kaleme alınmasıyla oluşan anlatılardır. Toplumların ortak tarihî yaşamlarının ve bunun sonucunda oluşan ortak hafızalarının yarattığı doğal destanlarla yapay destanların kurgusal kodları ve anlatı özellikleri, kimi zaman kesişir kimi zamansa ortak bir bağlama ya da farklı bir düzleme taşınır. Bu çalışmada Nâzım Hikmet tarafından karakterin ve onun yaşamının bir döneminin kurgulanmasıyla kaleme alınan Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'nın Türk edebiyatındaki epik destan geleneğiyle olan ortak yanları ve ayrışan yönleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Epik, Destan, Nâzım Hikmet, Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı.

Abstract

The epics that have an important place in the process of becoming a nation are gained as the reflections of collective consciousness, with the tradition of natural oral culture or artificially constructed. Natural epics, the products of the oral narrative tradition, are generally derived from the historical reality based on the great events such as death, migration or natural disaster that leave traces in the cultural memory of societies. It is constructed with common social consciousness and transferred from generation to generation and becomes an epic narrative. Artificial epics are the narratives which are created by a craftsman by writing or writing a person or events which usually have a history. The natural epics of collective consciousness and the fictional codes of narrative epics and narrative characteristics are sometimes crossed and sometimes carried to a common context or to a different plane. In this study, Nâzım Hikmet tries to reveal common aspects and differentiating aspects of epic epope tradition in Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin DestanıTurkish literature which is written with the fiction of a historical character and a period of his life.

Keywords: Epic, Epope, Nâzım Hikmet, Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı.

Kağan GARİPER

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Karaman, Türkiye.

ORCID: 0000-0001-6204-3039

E-mail: kgariper@konya.edu.tr

Geliş Tarihi/Submitted: 05.09.2019

Kabul Tarihi/Accepted: 21.11.2019

Kaynak Gösterim / Citation:

Gariper, Kağan (2019). "Epik Destan Geleneği ve Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı". Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, 11/22, 171-187. <http://dx.doi.org/10.26517/ytea.401>

Extended Summary

The epics that have an important place in the process of becoming a nation are gained as the reflections of collective consciousness, with the tradition of natural oral culture or artificially constructed. Natural epics, which are the products of the oral narrative tradition, often derive from historical reality based on major events such as death, migration, war or natural disaster that left their mark on the cultural memory of societies. It is constructed with common social consciousness and transferred from generation to generation into an epic narrative. Artificial epics are also narratives that are usually created and written by an artist. The fictional codes and narrative characteristics of the natural epics and artificial epics created by the common historical lives of societies and the resulting common memories are sometimes crossed and sometimes transferred to a common context or different plane. Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı takes place in the literature as an artificial epic by constructing written by Nâzım Hikmet. While in the epic tradition, the process starting from the birth of the epic hero, the struggles he has taken and the victory gained, at Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı has a different path from tradition. In the artwork, a process with a historical reality is reconstructed, a section of the epic hero's life, his struggle against the adversary force and his defeat is epic. However, in epic epics, the characteristics of the alpine / warrior type carried by the epic hero are given in this work not to the hero but to his aides. In the epic where the struggle is exalted, not the victory, sometimes a structure different from the values exalted by the epic epics draws attention. It is seen that the extraordinary events that frequently take place in epic epics and shape the fiction are not included in Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı. Nâzım Hikmet, like some epic epics, is included in the plot of the epic as a subject of poetry. Some epic heroes created by intertextual transformations are also included in the epic fiction. The use of contrasts and repetitions in epic epics is similarly included in Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı. In the epic, there is a discourse similar to the epic tradition. When the plot is transferred, it is seen that instead of the events played on a single stage and epic hero, the sections are presented in different sections as in the cinema films. The section of preparing the audience / reader to the epic, which is within the tradition, is provided with a pre-word written by

Nâzım Hikmet. The artist, who gives the so-called reader the reason for writing the epic and the writing process, thus constructs a structure similar to the epic tradition. The reconstructed historical reality, Nâzım Hikmet is shaped by epic tradition and sometimes transforms to a different level from tradition by being shaped by the readings, knowledge, world view and mind codes. Based on the information, in this study, Nâzım Hikmet tries to reveal common aspects and differentiating aspects of epic tradition in Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı Turkish literature which is written with the fiction of a historical character and a period of his life.

Giriş

Edebiyatın bilinç oluşturma işlevi göz önüne alındığında toplumların tarih süresince ortak bir hafızaya sahip olmalarında kimi edebî türlerin öne çıktığı görülür. Henüz sözlü kültür ortamının geçerli olduğu dönemlerde, ortaya konulan edebî anlatıların toplumu birleştirmeye, ortak birikime sahip bir tarih kaydı oluşturmaya yönelik olduğu görülür. "Sözlü kalıplarla düşünme ve anlatım biçimi, bilincimize ve bilinçdışına derinden işlediği için, insanın eli kalem tutar tutmaz yok olmaz" (Ong, 2013: 40). Mitik anlatılarla evreni, içinde yaşadıkları dünyayı, yaşamı ve ölümü anlamlandırmaya çalışan insan, bir arada yaşamının sağladığı imkânla ortak duyuş, düşünüş ve tavırlar etrafında başka insanlarla birleşir. Tarihî süreç içerisinde yaşanan ve toplumu derinden etkileyen olaylar söz konusu topluma ait birer anlatı hâline dönüşerek bu toplumların millet olma sürecine yön verir. Bu noktada doğal destanları, toplumların sözel anlatım yoluyla yeni kuşaklara aktardığı millî ve kültürel hafızaları olarak değerlendirmek mümkündür. Ortak bir bilinci temsil eden bu hafıza, millî kimliği inşa eden temel yapılardan biridir. Bir önceki kuşaktan bir sonrakine aktararak varlık kazanan doğal destanlar, ortak bir kabul edişin/reddedişin ya da inanışın ürünleri olarak karşımıza çıkar.

Bir sanatkar tarafından kurgulanarak kaleme alınan yapay destanlar ise yine doğal destanlara benzer şekilde toplumları derinden etkileyen büyük olaylar ve öne çıkan, topluma mâl olan karakterleri konu alır. Bu bağlamda yapay destanların da epik destan geleneğini belirli sınırlar içinde devam ettirdiği görülür. Çünkü "Bilinen en sıradan tanımlamaya göre, gelenek bir kültürbirimin değiştirilmeden aktarılması olgusunu belirttiğinde çizgisel bir yapıya bağlanır; değişmezlik ise temel özelliği olur" (Aktulum, 2013: 15). Fakat epik destanlara metinlerarası bir düzlemde öykünme ve üstmetinsel (destan türüne ait göndermeler, kurgu, söylem vb.) unsurlar yoluyla ortaya konulan yapay destanların kurgulanışında toplum muhayyilesi, yerini sanatkarın kendi dünya görüşüne, birikimine ve zihin kodlarına bırakır. Bu noktada destan yazarının okuyucuya aktarmak istediği düşünsel öğelerin, fikir ve duyuş tarzının öne çıktığı görülür. "[...] Edebiyat yazarı, insanın kendisiyle ve çevresiyle kurduğu bağda trajik, dramatik ya da komik unsurlardan seçmeler, ayıklamalar yaptıktan sonra bunu dilin bütün olanaklarını kullanarak (söz sanatları gibi) ve belli bir formda (şiir, tiyatro, roman gibi) düzenler" (Yalçın, 2000: 161). Doğal destanlara benzer şe-

kilde, ulusların tarihî süreç içerisinde etkilendikleri olayların ve kişilerin kaleme alındığı yapay destanlarda da kurgu epik bir söylem üzerine kurulur. Şeyh Bedreddin'in mutasavvıf bir kişilik olmasının yanı sıra siyasi hayata dâhil olması ve bununla birlikte özellikle Osmanlı Devleti'ne karşı başlatılan bir isyan hareketine öncülük etmesi, onun hayatının tarih metinlerine ve efsanelere konu olmasına yol açar. Bu bağlamda, tarihî bir kişilik olan Şeyh Bedreddin'i modern dönemde kurgusal alana taşıyarak destan türünde eser veren ilk isim Nâzım Hikmet'tir. Ekber Babayev, 1936 yılında yayınlanan Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'nı Nâzım Hikmet'in, daha 1933 yılında, hapisshanedeyken tasarladığını ifade eder (Babayev, 1976: 184). Nâzım Hikmet'in eserini kaleme alırken, destan geleneğinin söylem ve anlatım özelliklerini kullanarak ideolojik dünya görüşüne uygun bir düzlem kurduğu görülür. Bu çalışmada Nâzım Hikmet'in kalem ürünü olan Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'nın epik destan geleneği ile örtüşen/ayrışan yönleri ve sanatkârın ideolojik anlayışını temellendirme arayışı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Tarihî Bir Kişilik Olarak Şeyh Bedreddin

Anadolu sufi geleneği içerisinde kendine özgü fikirleriyle göze çarpan isimlerden biri olan Şeyh Bedreddin (Bedreddin Simâvî, ö. 823/1420) çocukluk ve gençlik dönemlerinin ardından, yaşadığı devrin şartları dâhilinde özellikle İslam hukuku alanında iyi bir eğitim alır. Şeyh Bedreddin, Konya'da bulunduğu sırada Mevlana Feyzullah'tan mantık ve astronomi dersleri, daha sonraki yıllarda Şam, Kudüs ve Kahire'de, İbnü'l-Askalanî, Mübarek Şah gibi isimlerden tefsir, felsefe ve mantık dersleri alır. Tebriz, Filistin, Şam, Halep gibi bölgelerde de bulunan Şeyh Bedreddin'in bulunduğu bu coğrafyalarda siyasi otoriteler ya da devlet adamlarıyla sıkı ilişkiler kurması, bu kişilere yakın olması dikkat çeker (Gölpınarlı, 1966:5-7). "Tekrar Kahire'ye dönen Bedreddin Simavi şeyhinin gözetiminde çilesini doldurdu ve onun ölümü üzerine şeyhlik makamına geçti. Ancak Kahire'deki diğer şeyhlerle arası açıldığından altı ay sonra memleketi olan Edirne'ye dönmeye karar verdi" (Dindar, 1992: 332). Edirne'ye ulaşmak için yola çıkan Şeyh Bedreddin yolculuğu sırasında, Konya'ya gelir ve şehirde büyük bir ilgi ile karşılanır. Konya'dan Tire'ye hareket eden Şeyh Bedreddin, burada Börklüce Mustafa ile bir araya gelir. Daha Sonra Sakız Adası'na geçer ve bu bölgede dinî faaliyetlerde bulunur. Daha sonra İzmir ve Kütahya'ya geçerek Torlak Kemal ile tanışır. Bursa ve Gelibolu üzerinden Edirne'ye ulaşır. Ankara

Savaşı sonrası Osmanlı Devleti'nin hanedanları arasında yaşanan taht mücadelesinin taraflarından biri olan Musa Çelebi'nin, kardeşi Süleyman Çelebi'ye karşı üstünlük kurması ve Edirne'ye gelmesiyle birlikte Şeyh Bedreddin de kazaskerlik görevine getirilir. Musa Çelebi'nin yanında yer alarak kazaskerlik görevini üstlenen Şeyh Bedreddin, böylece doğrudan siyasi hayata dâhil olur. Musa Çelebi'nin bu mücadelede Mehmet Çelebi'ye yenilmesinin ardından ise Şeyh Bedreddin 1413'te ailesiyle birlikte İznik'e sürgüne gönderilir ve böylece siyasi hayattan uzaklaştırılarak denetim altına alınır.

"Kendisine 1000 akçe de maaş bağlandı. Ancak siyasi ihtirasları sebebiyle bu durumu kabullenmedi ve görünüşte dini-tasavvufi, gerçekte ise siyasi teşkilatlanmayı sağlamak üzere harekete geçti. Arkasından yoğun bir propaganda faaliyetine girişti; kısa zamanda çevresinde geniş bir mürit ve sempatizan kitlesinin oluşmasını sağladı. Bu arada Tire'de tanıştığı Börklüce Mustafa'yı Aydın ve civarında propaganda faaliyetleriyle görevlendirdi. Börklüce Aydın ve Karaburun'da binlerce sempatizan topladı." (Dindar, 1992: 332)

İznik'teki sürgün hayatından ve denetimden kurtulmak isteyen ve Rume- li'ye kaçan Şeyh Bedreddin, Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal gibi öne çıkan müritleriyle birlikte giderek güçlenmeye ve taraftar bulmaya başlar. Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'in Aydın-Tire bölgesinde başlattığı isyan hareketi Şeyh Bedreddin'in Deliorman'a geçip orada genişletmesiyle çok daha ciddi bir hâle gelir. Osmanlı Devleti'nde yaşanan taht mücadelesinden başarıyla çıkan Mehmet Çelebi, Şeyh Bedreddin etrafında şekillenen bu isyan hareketini bastırmak üzere Beyazıt Paşa komutasında bir ordu görevlendirir, isyanın bastırılmasının ardından 1420'de Börklüce Mustafa Aydın'da, Torlak Kemal Manisa'da ve Şeyh Bedreddin Serez'de idam edilir.

Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı

Nâzım Hikmet tarafından kaleme alınan destanın ilk baskısı 1936 yılında "Yeni Kitabçı" tarafından yapılır. Nâzım Hikmet, eserin giriş kısmında, eseri kaleme alma sebebini de dile getiren bir ön söze yer verir. Çerçeve bir hikâyeyi de (destanın sonunda "Tornacı Şefiğin Gömleği" ve "Ahmedin Hikâyesi" bölümleriyle birleşen bir kurguya yer verilir) barındıran söz konusu bölümde Mehemed Şerefeddin (Mehmet Şerafettin Yaltkaya)'nın Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin adlı eserini okuduğunu dile getiren Nâzım Hikmet, yazarın Şeyh

Bedreddin ve Börklüce Mustafa'ya haksızlık ettiğini ileri sürer. Bununla birlikte Şerafettin Yaltkaya'nın eserine Venedik kâtibi Mihail Dukas'tan aldığı bölümü, kendi ön özüne dâhil ederek aktarır:

"O zamanlarda İyonyen körfezi medhalinde kâin ve avam lisanında Stilyum- Karaburun tesmiye edilen dağlık bir memlekette âdi bir Türk köylüsü meydana çıktı. Stilyum Sakız adası karşısında kâindir. Mezkûr köylü Türklere vaiz ve nesayıhte bulunuyor ve kadınlar müstesna olmak üzere erzak, melbusât, mevaşi ve arazi gibi şeylerin kâffesinin umumun mâli müşterek addedilmesini tavsiye ediyor idi." (Nâzım Hikmet, 2014: 475)

Söz konusu bölümün kendisi üzerinde bıraktığı etkinin Şeyh Bedreddin'e farklı bir bakış getirilmesi gerektiği isteğini uyandırdığını ifade eden sanatkar, Şeyh Bedreddin ve Börklüce Mustafa'ya atfedilen bu düşünceleri Marks ve Engels'in -bir başka deyişle Marksist düşünce sisteminin- kadınlara bakışı ile kıyaslar ve aralarında bir benzerlik bulur. "Burjuvazinin modern amele sosyalizmi için düşündüğünü, Darülfünun İlahiyat Fakültesi müderrisi de Bedreddinin kurunu vüstaî sosyalizmi için neden düşünmesin? İlahiyat bakımından kadın mal değil midir?" (Nâzım Hikmet, 2014: 476). Bu noktada Nâzım Hikmet'in söz konusu ifadelerle Marksizm'in ileri sürdüğü burjuva sınıfının kadını bir mal olarak değerlendirdiği düşüncesine gönderme yaptığı görülür. Bununla birlikte Asım Bezirci, Engels'in Almanya'da Köylü Savaşları adlı eserinde Münzer'i incelediğini, Nâzım Hikmet'in de bu eserdeki sınıfsal çözümlemeden kaynak alarak eserini oluşturduğunu ileri sürer (Bezirci, 1996: 153).

Nâzım Hikmet yine ön sözün devamında isyan hareketine öncülük eden Şeyh Bedreddin'e dair okumalar (İbni Arabşah, Aşık Paşazade, Neşrî, İdrisi Bitlisi ve Dukas'ın kaleme aldığı tarih kitabından) yaptığını ifade eder. Bütün bu okumalar sonunda tarihî bir kişilik olan Şeyh Bedreddin'in hayatının bir bölümü ve onun öncülük ettiği isyan hareketi Nâzım Hikmet tarafından destanlaştırılır. Numaralandırılmış on dört bölümden oluşan destan, tarihî bir sürecin kurgulanarak yeniden yazımıyla varlık kazanır. Her bölüm başlığı için sıralı sayılar verilen destanda kimi bölümler (5, 8, 11 ve 12. bölümler) büyük oranda nesir olarak kaleme alınır. Ayrıca 9. bölümde sanatkarın metne eklediği bir dipnotta eseri ve materyalist dünya görüşü ile olan ilgisine dair düşüncelerini ileri sürdüğü görülür. Destanın sonunda ise "Tornacı Şefiğin Gömleği", "Ahmedin

Hikâyesi” ve destana sonradan eklenen “Şeyh Bedreddin Destanına Zeyl Millî Gurur” bölümleri yer alır.

Kurmacada Yer Alan Kahraman Temsilleri

Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı’nda destanın asıl kahramanı, epik destan geleneğinde yer alan asıl kahramanlardan farklılıklar gösterir. Epik destanlar destan kahramanının hayatı ve giriştiği büyük mücadeleler üzerine kurulur. Bu noktada içinde bulunduğu topluma öncülük eden destan, kahramanın alp tipinin özelliklerini taşıdığı görülür. Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı’nda alp tipinin özelliklerine destanın asıl kahramanı olan Şeyh Bedreddin’den daha çok onun müritleri olan Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal’in sahip olduğu görülür. Zira “Ortaçağ Anadolu’sunda yaşamış bazı sufiler üzerinde inceleme yaparken, tarihsel ve yaşam öyküsel boyuttan çok bu şahsiyetlerin yarattıkları mistik etki önem kazanır” (Balivet, 2000: 44). Nâzım Hikmet eserini kurgularken Şeyh Bedreddin’in savaşçı özellikleri yerine, onu bilge bir kişi olarak göstermeyi tercih eder.

Bu kasaba İznik kasabası
Bu ev esnaf mahallesinde bir ev.
Bu evde
Bir ihtiyar vardır Bedreddin adında.
Boyu küçük
Sakalı büyük
Sakalı ak.
Çekik gözleri kurnaz
Ve sarı parmakları saz gibi.
Bedreddin
Ak bir koyun postu üstüne
Oturmuş.
Hattı talik ile yazıyor
“Teshil”i (Nâzım Hikmet, 2014: 482-483)

ifadeleriyle tanıtılan Şeyh Bedreddin, epik destan geleneğinde yer verilen alp tipinin soylu oluşu, savaşçılığı veya fiziki gücüyle değil, bilge bir destan kahramanı tipiyle verilir. Bu bağlamda Şeyh Bedreddin’in “kurnazlığı” ve kaleme adlığı Teshil adlı eseri –ve daha sonra Şeyh Bedreddin’e atfedilen Varidat adlı eseriyle- öne çıkarılır. Destanın ilerleyen bölümlerinde “Ben gayri zuhur ve

huruç edeceğim!" (Nâzım Hikmet, 2014: 485) diyen Şeyh Bedreddin liderlik ettiği isyan hareketini yönetir. Epik destan geleneğine uygun olmayan bu yapıda, asıl destan kahramanı Şeyh Bedreddin, "bilge tipi"ni; yardımcı kahramanlardan Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal ise "alp tipi"ni temsil eder. Çünkü destana konu olan savaşlarda Torlak Kemal Manisa'da, Börklüce Mustafa ise Aydın'da isyan hareketinin başarıya ulaşması için mücadele eder ve yiğitçe savaşır. Fakat "Şeyh Bedreddin ve Torlak Kemal gibi Börklüce Mustafa'nın da kişiliğinin özel yanları pek belirtilmez, daha çok inançlı kavga içindeki davranışlarına değinilir (Bezirci, 1996: 158). Söz konusu kahramanlar, epik destan geleneğinde yer alan destan kahramanları gibi olağanüstü özelliklere sahip değillerdir, daha çok isyan ve direnişi temsil eden halk kahramanı/eşkiya rolü üstlenirler.

Axel Olrik'in Halk Anlatılarının Epik Kuralları arasında önemle belirttiği "zıtlıklar kuralı"na (Olrik, 1994: 21) Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'nda kahramanlar ve coğrafya üzerinden yer verildiği görülür. Buna göre, Şeyh Bedreddin, onun etrafındaki kişiler ve isyan sırasında hâkim oldukları bölgeler iyi ve güzel, devlet otoritesini temsil eden Çelebi Mehmet, Beyazıt Paşa ve onun etrafındaki kişiler ve hâkim olduğu coğrafya olumsuz/kötü olarak kurgulanır. Kişiler etrafında tasvir edilen bu zıtlık örneğinin, Şeyh Bedreddin'in sürgünde bulunduğu İznik,

"Bizim burada göller
Dumanlıdırlar.
Balıklarının eti yavan olur,
sazlıklarından ısıtma gelir,
ve göl insanı
sakalina ak düşmeden ölür." (Nâzım Hikmet, 2014: 482)

ifadeleriyle aktarılrken, Börklüce Mustafa'nın faaliyette bulunduğu Konya, şu şekilde anlatılır:

"Dedim ki bak,
Burda insan toprak gibi, güneş gibi, deniz gibi
bereketli.
Burda insan gibi verimli deniz, güneş, toprak." (Nâzım Hikmet, 2014: 482)

Destan kahramanları arasında hasım gücü temsil eden Çelebi Mehmet ve Beyazıt Paşa aynı zamanda devlet otoritesinin de temsilcileridir. Destan kahra-

manının bir başka deyişle tematik gücün yardımcısı konumunda bulunan Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'in hasım güce karşı giriştiği mücadele, bu yönüyle Köroğlu Destanı'nda yer alan mücadeleye benzer bir mücadeleyi ihtiva eder.

Kurmaca Dünya ve Şairin Temsili

Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'nda destanın asıl kahramanını Şeyh Bedreddin'in yanı sıra Börklüce Mustafa, Torlak Kemal, şiir öznesi ve onun rehberinin aynı anda kurgu içerisinde ve kimi zaman aynı sahnede yer aldığı görülür. Bu durum epik destan geleneğinde sıkça rastlanılan bir yapıdır. "Destan icrasında bağışı (anlatıcı) şamanın uzak dünyalara ve olağanüstü varlıklara ulaşma yolculuğuna benzer bir yolculuğa çıkar. Bağışının, kendisiyle birlikte etrafındakileri de bu yolculuğa dâhil ettiğini kullandığı müzikten anlayabiliriz" (Şahin, 2011: 212). Bununla birlikte "Destan anlatımı boyunca sadece iki kişinin aynı sahnede ortaya çıkması "bir sahnede iki kuralı" olarak bilinir. Bu kural "zıtlık kuralı" nı tamamlamaktadır. İki aynı zamanda ortaya çıkan en yüksek kişi sayıdır. Aynı zamanda ortaya çıkan üç kişiden her birinin kendi kişilikleriyle rol alması geleneğin bozulması demektir" (Çobanoğlu, 2003: 19). Bu bağlamda Nâzım Hikmet'in de eserinde geleneğe bağlı kalmadığı görülür.

Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'nda dikkat çeken bir diğer nokta, destan kahramanları arasına "Neşrî, Şükrüllah bin Şihâbiddin, Âşıkpaşazade ve İlâhiyat Fakültesi tarihi kelâm müderrisi [Şerafettin Yaltkaya]"nin dâhil edilmesidir. Nâzım Hikmet'in metinlerarası bir düzlemde destana dâhil ettiği bu kişilerin ortak noktası, eserlerinde Şeyh Bedreddin hakkında tarihî kayıt tutmalarındır. Destan kahramanları arasında yer alan ve gerçek yaşamdan kurmaca alana taşınan bu kişilerin her biri, Nâzım Hikmet'in yaptığı okumalar çerçevesinde Şeyh Bedreddin hakkında yazdıkları bilgilere göre şiir öznesi ile bir karşılaşma esnasında konuşmalar yapar. Kurmaca içinde yer alan bu duruma epik destan geleneğine ait anlatılarda rastlamak oldukça güçtür. Bununla birlikte Ekber Babayev'in ifadesiyle kurguda yer verilen bu karakterler ile "Bedreddin'i isyancı köylüler yığınının başı ve raslansal bir kişilik olarak yorumlayan burjuva tarihçilerine karşı Nâzım Hikmet, onun önderlik ettiği ayaklanmayı Türk halkının sömürücülere karşı ulusal kurtuluş savaşının başlangıcı olarak" (Babayev, 1976: 185) değerlendirme yoluna gider.

Kurgulanan Tarih ve Olay Örgüsü

Epik destanlar genellikle tarihe mâl olan kişilerin biyografilerini aktaran anlatılar olarak varlık kazanır. Bu bağlamda destanın başkahramanın doğumu, yaşamı ve içinde bulunduğu toplumu güç bir durumdan kurtarışı destanın olay örgüsünü ve kurgunun şekillenişini belirler. Olay örgüsünü oluşturan gelişmeler, çoğu zaman olağanüstü davranışları ve/veya durumları içerir. Bu noktada tarihî gerçeklikten uzaklaşılırken, kahramanın ortaya koyduğu tutum ve davranışların yüceltildiği görülür. Benzer şekilde Nâzım Hikmet'in Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı adlı eserinde tarihî bir süreci ve bir kahramanın hayatından belli bir kesiti alarak olay örgüsünü kurguladığı görülür. Fakat Nâzım Hikmet bu süreci ve destan kahramanın tarihî öyküsünü adeta zihninde yeniden yaşar. Destan kahramanları etrafında şekillenen olay örgüsü, farklı karakterlerin hikâyeleri ve kimi zaman -Dede Korkut anlatılarına benzer bir şekilde- şiir öznesinin de kurguya kahraman anlatıcı olarak dâhil olmasıyla varlık kazanır. Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı, bir giriş bölümünün ardından kurgulanan dönemin tarihî gerçekliğini canlandıran bir tasvir ile başlar. 2. bölümde destan kahramanı Şeyh Bedreddin'in tanıtımı, İznik'teki sürgün hayatından sahnelerle verilir. İsyân hareketinin öne çıkan iki ismi Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'in tanıtıldığı 3. bölümde epik söylemin destana hâkim olmaya başladığı söylenebilir. Destanın ilerleyen diğer bölümlerinde kimi zaman tarihî gerçeklikten hareket edilerek kimi zaman da kurgunun yapısına ve sanatkârın zihin kodlarına göre şekillenen olay örgüsünün izleri sürülür. Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'nda epik destan geleneğiyle benzer bir yapıda, destan kahramanının yolculuğa çıkması ve hasım güçle olan mücadelesi olay örgüsünün giriş, gelişme, sonuç bölümlerini oluşturur. Fakat Nâzım Hikmet'in kaleme aldığı eserde, epik destanların birçoğunda olduğu gibi kahramanın başarıya ulaşması değil, isyanı gerçekleştirmek üzere verilen mücadelenin yüceltildiği görülür.

Epik destan geleneğinde çoğu zaman karşılaşılan olağanüstü olaylara ve kahramanlara yer verilmeyen Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'nda, tekrar vurgulamak gerekir ki Nâzım Hikmet'in şiir öznesi olarak -rehberiyle birlikte- kurguya dâhil olduğu görülür. Nâzım Hikmet'in kendisinin de şiir öznesi olarak dâhil olduğu ve "macera yolculuğu" (Nâzım Hikmet, 2014: 480) olarak nitelendirdiği destanda yaşanan olaylar tarihî bir sürecin, kimi zaman kayıtlarda yer alan gerçeklikten hareketle yeniden yorumlanmasını yansıtır. Bunu

yaparken de olay örgüsünün kuruluşunda -sinema filmi çekimlerinde kullanılan yöntemle benzer şekilde- farklı sahnelerden kesitler sunma yoluna gittiği görülmür.

Tematik Gücün Destanlaşan Yazgısı

Epik destan geleneğinde genellikle destana konu olan tematik gücün/destan kahramanının doğumundan başlayarak, giriştiği mücadele ve hasım güç karşısında mutlak zaferi aktarılır. Bu bağlamda epik destanların tematik gücün başarısına odaklandığı ve bu başarının öyküsünü yeni kuşaklara aktarmayı hedefledikleri söylenebilir. Nâzım Hikmet'in kaleme aldığı Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'nda ise destanın asıl kahramanı olan Şeyh Bedreddin ve onun yardımcıları/müritleri olan Torlak Kemal ve Börklüce Mustafa'nın hayatlarının sadece son yılları ve özellikle giriştikleri mücadelenin son dönemini aktaran mağlubiyet yılları gözler önüne serilir. Bu noktada Nâzım Hikmet'in eserinde zaferi değil, girişilen mücadeleyi yüceltişi dikkat çeker. Zira, Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'nda destana konu olan kahramanların yaşamlarının ilk yılları ve hasım güce karşı giriştikleri mücadelenin oluşum süreci hakkında bilgi verilmez. Destan kahramanlarının yaşamlarından sunulan kesit, sadece hasım güç karşısında girişilen mücadele ile ilintilidir ve mücadele mağlubiyetle sonuçlanır. Başka bir ifadeyle Nâzım Hikmet, zafere ulaşmayan bir mücadeleyi destanlaştırır. Nâzım Hikmet tarafından bu şekilde oluşturulan anlatım ise Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'nı epik destan geleneğinden farklı bir düzleme taşır.

Dil ve Söylem

Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı sözlü kültürde geleneksel destan anlatımlarını andıran bir kurgu ile başlar. Nâzım Hikmet, destanın başlangıcında destana konu olan kişiler olaylar hakkında bilgi veren bir girişe yer verir. Bu giriş, epik destan geleneğindeki anlatıcı/ozanın dinleyiciyi destana hazırlama bölümü olarak düşünülebilir. Çünkü epik destan anlatıcısı, destan anlatımı öncesi farklı kahramanlık hikâyeleri ve şiirler söyler. Anlatım öncesi söylenen bu türden girişler "[...] hem anlatıcıyı hem de dinleyiciyi destan anlatımına hazırlar" (Şahin, 2011: 213).

Doğal destanların dil ve anlatımlarında yer alan heyecan ifadeleri barındıran ve epik söyleme Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'nın kimi bö-

lümlelerinde rastlamak mümkündür. Özellikle Şeyh Bedreddin'in başlattığı isyan hareketinin ve Börklüce Mustafa ile Torlak Kemal'in savaş sahnelerinin/ölümlerinin anlatımında epik bir söylemin varlığı dikkat çeker. Bu noktada Nâzım Hikmet'in söz konusu eserinde geleneğe uygun bir söyleme başvurduğu görülür. Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'nda yer alan yinelemeler "Sözlü anlatımın ürünü olan epik destanın bir başka önemli kuralı olan tekrarlar ilkesi"ne (Oirik, 1994: 24) destanda yer verildiğini gösterir. Örneğin, altıncı bölümde,

"Bir gece bir denizde yalnız yıldızlar
ve bir yelkenli vardı." (Nâzım Hikmet, 2014: 490)

dizeleri tekrar edilirken, 14. Bölümde "Yağmur çiseliyor" ifadesi altı defa tekrar edilir. Söz konusu yinelemeler sözlü kültür anlatılarına dayalı epik destan geleneğine ait söylemin Nâzım Hikmet'in kaleme aldığı destanda da kendine yer bulduğunu gösterir.

Nâzım Hikmet'in Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'nda kullandığı dil, kimi zaman destanın konu edindiği döneme göndermeler yapar. Epik destan anlatımında da kimi zaman karşılaşılan bu tavır, okuyucu/dinleyicide gerçeklik hissi uyandırma noktasında işlevseldir. Uzunlu-kısalı mısralarla kaleme alınan destanda anlatılan olaylar okuyucuda zaman zaman durgunluk zaman zamansa hareketlilik hissi uyandırır, vurgu ve ritmi belirler. Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'nda yer yer Şerafettin Yaltkaya, İdrisi Bitlisi, Aşıkpaşazade'den alıntılar yapılır. Kimi zaman konuşkan dilinin hâkim olduğu metinde Asım Bezirci'nin tespitiyle, "aşağıdaki parça da Dedem Korkut deyişini onun – tekrarlayarak değil- nasıl eleştirerek özümlediğini ve geliştirerek aştığını- yani yeni bir 'bireşim'e kavuşturduğunu göstermektedir" (Bezirci, 1996: 155):

Karanlık ıslanırken perde perde
Belirdim onların olduğu yerde
Sözü ben aldım, dedim:
"-Ayasluğ şehrinin kapısı nerde?
Göster geçeyim:
Kalesi var mı?
Söyle yıkayım.
Baç alırlar mı?
De ki vermeyeyim!" (Nâzım Hikmet, 2014: 495)

Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'nda İdeolojik Kök Arayışı

Doğal destanların toplumların millet olma sürecindeki etkisi göz önüne alındığında, ulusların ortak hafızasında oluşan kolektif bilincin varlığından, bahsedilmelidir. Benzer şekilde yapay destanlarda bir yazar tarafından okuyucu üzerinde oluşturulmak istenen bilinçten söz edilebilir. Zira Nâzım Hikmet, "egemen ideolojinin kendi sınıf çıkarları doğrultusunda yorumladığı ya da unutturmaya çalıştığı halk ayaklanmalarını yeniden ele almış ve halkın çağlar boyu süren savaşımına hak ettiği ilgiyi göstermiştir" (Gürsel, 1992: 203). Destan yazarı kendi duyuş, düşünüş ve kimi zaman benimsediği ideolojik tavra göre kurguladığı destan ile okuyucuda farkındalık oluşturma yoluna gider. İşte bu noktada Nâzım Hikmet'in Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'nda Marksist dünya görüşünü, mensubu olduğu toplumun tarihî gerçekliğiyle ve ona farklı bir bakış getirerek temellendirme isteği dikkat çeker.

"Nâzım Hikmet'in romantik tavrıla ideolojik zeminde kök arayışı ihtiyacının sonucu olarak ortaya çıkan Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'ndaki feodal ve baskıcı devlet otoritesine karşı halkçı başkaldırını sembolize eden Şeyh Bedreddin tipi, daha sonra diğer sosyal gerçekçi sanatkarlar tarafından da tarihin gerçekliğinin kişiliği olmaktan çok, sanat eserinin, kurmaca dünyasının yüceltilmiş kişiliği olarak resmedilmiş, sınıf mücadelesi fikri üzerine oturularak yaşanan döneme mesaj vermede bir araca dönüştürülmüştür" (Gari-per-Küçükcoşkun, 2007: 155).

Bu bağlamda Nâzım Hikmet'in eserini kaleme alırken yaptığı okumalardan ve özellikle Dukas tarihinde yer alan bilgilere yapılan göndermelerin destanın hem başlangıcında hem de kurgu içinde farklı yönleriyle dile getirilmesi ile açıklamak mümkündür. Destanda, Dukas'tan alınan bölüm metinlerlerarası bir yenedenyazma ile

"Hep bir ağızdan türkü söyleyip
hep beraber suların çekmek ağı,
demiri oya gibi işleyip hep beraber,
hep beraber sürebilmek toprağı,
ballı incirleri hep beraber yiyebilmek,
yârin yanağından gayrı her şeyde
her yerde

hep beraber!
 diyebilmek
 için

on binler verdi sekiz binini..." (Nâzım Hikmet, 2014: 501)

ifadeleri ile "mülkiyetsizlik fikri"nin Şeyh Bedreddin ve Börklüce Mustafa gibi isimlerce ileri sürüldüğü vurgulanır. Marksizm'in temel tezlerinden biri olan mülkiyetsizlik fikrinin söz konusu kuramın ortaya çıkışından çok daha uzun bir süre önce Şeyh Bedreddin ve müritlerince ileri sürülmesi Nâzım Hikmet için bir "Millî Gurur" olarak değerlendirilir. "-Evet, biraz da millî bir gurur duyuyorum. Tarihinde Bedreddin hareketi gibi bir destan söyleyebilmiş her milletin şuurlu proleteri bundan millî bir gurur duyar. Evet, Bedreddin hareketi aynı zamanda benim millî gururumdur. Millî gurur! (Nâzım Hikmet, 2014: 512). İfadeleriyle bu düşüncesini dile getiren Nâzım Hikmet, destan anlatımında sıkça "toprak mülkiyeti"nin vurgusunu yapar.

"Ahmet Yaşar Ocak'ın tespitine paralel olarak Nâzım'ın tarihsel koşullara bire bir bağlı kalarak bu metni kaleme aldığını söylemek mümkün değildir. Bedreddin olayının sol entelektüel çevrelerce Türkiye'de sosyalist söylemin somut anlamda ifadesi olan ilk sınıf hareketi olarak ele alınması anakronik bir yaklaşım olarak kabul edilebilir." (Akdik, 2011:69)

Destan metni içerisinde büyük harflerle yazılan "TOPRAK"a doğurganlığı ve bereketi ile değer atfedilir. "Zeamet ve vergi" konularını da dile getiren sanatkâr devlet otoritesine karşı sosyalist fikirlerin ayak sesleri olarak düşündüğü tarihi süreci zihninde yorumlar. Bununla birlikte destanda "üretim"in başlıca tematik bir unsur olarak kullanıldığı görülür. Çünkü Nâzım Hikmet'e destanda sürekli olarak birlikte üretim ve birlikte tüketim vurgusu yapar. Toprağı bereketlendiren bu şekilde gerçekleştirilen bir üretim ve tüketim ilişkisi ile mümkün olacaktır. Nâzım Hikmet söz konusu düşüncelerini "Ahmedin Hikâyesi" ve "Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'na Zeyl Millî Gurur" bölümlerinde daha belirgin bir şekilde açıklar. Nâzım Hikmet, "Ahmedin Hikâyesi"nde Serez bölgesinde yaşamış ve hapisanede birlikte kaldığı Ahmet isimli arkadaşının çocukluk anısından o bölgede, Şeyh Bedreddin'e duyulan saygının kendi üzerinde bıraktığı etki ile "Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı'na Zeyl Millî Gurur" bölümünde, Lenin'in "Rusların Millî Gururu" başlıklı yazısını birlikte yorumlar. Destana sonradan eklenen bu bölüm "Aslında, Lenin'in 'Büyük Rusların Ulusal Gururu Üstüne' adlı broşürünün bir özeti idi bu" (Babayev, 1976: 185).

Bu bađlamda Nâzım Hikmet'in, Lenin'in Rus ulusunun tarihini deđerlendirirken "inkılapçı millet" benzetmesine benzer bir duyuyş ile Őeyh Bedreddin isyanını yeniden yorumladıđı ve Marksist dűşünce sistemine kendi ulus tarihinde bir kök arayışı yoluna gittiđi ve okuyucuda bu yönde bir bilinç oluřturma isteđine sahip olduđu görűlűr.

Sonuç

Nâzım Hikmet tarafından kaleme alınan Simavne Kadısı Ođlu Őeyh Bedreddin Destanı'nın, epik destan geleneğine benzer bir yapıda kurgulandığı, fakat ihtiva ettiği bazı özellikleri itibarıyla söz konusu gelenekten kimi yönleriyle ayrıldığı görűlűr. Bu bağlamda, Simavne Kadısı Ođlu Őeyh Bedreddin Destanı'nda destan kahramanlarının epik destanlarda görűlmeyen dönűřümlerle, olay örgüsünün destan kahramanının hayatının sadece bir kesitinin kurgulanarak yer aldığı dikkat çeker. Destanlaştırılmak istenenin tematik gücün/destan kahramanının hayatı ve başarısı ön plana çıkarılmazken, onun mücadelesiyle birlikte mağlubiyetinin oluşturduğu etkiye vurgu yapıldığı görűlűr. Epik destan geleneğine benzer bir düzlemdede kurgulanan eserde, kahramanların, olay örgüsünü belirleyen mücadele ve bu mücadelenin sonuçlarına atfedilen değer, gelenekten ayrılan yönleri belirler. Bununla birlikte destanın anlatımında geleneksel anlatıma ve söyleme benzer bir yapıya yer verildiği görűlűr. Nâzım Hikmet tarafından yeniden kurgulanan tarihî gerçeklik, onun dünya görűřü ve zihin kodlarıyla şekillenerek, destanın kurgusunu kimi zaman epik destan geleneği çizgisine taşıırken kimi zaman ise gelenekten farklı bir düzleme taşıır.

Kaynakça

Akdik, Hazel Melek (2011). "Kuvâyi Milliye ve Şeyh Bedreddin Destanı'nda Halk Edebiyatının Dönüşümü", Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Aktulum, Kubilay (2013). *Folklor ve Metinlerarasılık*. Konya: Çizgi.

Babayev, Ekber (1976). *Yaşamı ve Yapıtlarıyla Nâzım Hikmet*. Ataol Behramoğlu (Çev.). İstanbul: Cem.

Balivet, Michel (2000). *Şeyh Bedreddin Tasavvuf ve İsyan Ela Gültekin* (Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.

Bezirci, Asım (1996). *Nâzım Hikmet -Yaşamı, Şairliği, Eserleri, Sanatı-*. İstanbul: Evrensel Basım.

Dindar, Bilal (1992). "Bedreddin Simâvî". TDV *İslâm Ansiklopedisi*. (C. 5, s. 331-334). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Gariper, Cafer; Küçükcoşkun, Yasemin (2007). "Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Darağacı Romanında Şeyh Bedreddin İmgesinin Dönüşümü", *Erdem*. – Mustafa Necati Sepetçioğlu Özel Sayısı- S. 49, s. 151-182.

Gölpınarlı, Abdülbaki (1966). *Sınavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin*. İstanbul: Eti.

Gürsel, Nedim (1992). *Nâzım Hikmet ve Geleneksel Türk Yazını*. İstanbul: Adam.

Nâzım Hikmet (2014). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Yapı Kredi.

Olrik, Axel, (1994), "Halk Anlatılarının Epik Kuralları", *Millî Folklor*. C. 3, Y. 6.

Ong, Walter J. (2013). *Sözlü ve Yazılı Kültür*. Sema Postacıoğlu Banon (Çev.). İstanbul: Metis.

Yalçın, S. Dilek (2000). "Şeyh Bedreddin ya da Tarihsel Gerçeklikten Kurgusal Söyleme" Ankara: *Türk Bilig*, 2000/1.

